

NEO-LİBERAL POLİTİKALAR VE HEGEMONYA KRİZİ

Yrd. Doç. Dr. Şule Daldal*

Abstract:

Theses, constituting the current discussions, focus on the position that the effectiveness of today's imperial power has taken. Is this power in a period of weakening? Has the nation-state disintegrated due to this weakening? Has a political and economic network deprived of a power center come into existence? Or are the political and economic processes still determined by a complex structure composed of the states which are competing and cooperating. The most simplified assessment we can make today is that, within the neoliberal practices, the states in the centre, which turned into "competition states", position themselves with regard to the short-term interests of the capitalism. Globalization policies and the abolishment of rules, which caused USA to regain its economic efficiency, also mean a systematic break off from the political development and the social integration of the "world" societies at the same time. Under the light of those data, we will attempt to introduce the probable development dynamics of the capitalist economies.

Keywords: Neo-liberal globalization, hegemony, imperialism.

1.Giriş

Bu makale çerçevesinde, içinde bulunduğumuz dönemin iktisadi ve politik özellikleri, güncel tartışmalara kaynaklık eden kavramlar çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Bu kavramlar arasında küreselleşme, emperyalizm, hegemonya kavramları, günümüzü açıklamakta, özel bir öneme sahiptirler. Kavramlar; denk düştükleri dönemlere uygun olarak tarihsel bir perspektif içerisinde ele alınacaklardır. Kapitalist dinamiklerin tarihsel gelişimi üç ayrı dönemde incelenecektir.

---

* Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğretim Üyesi

Bu dönemlerde gerek ulus devletlerin kendi içerisindeki, gerekse uluslararası iktisadi politik süreçlerin nasıl şekillendiği ortaya konacaktır. Tanımlanan dönemler arasındaki geçişler iktisadi krizlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 1970'lerde yaşanan kriz ve krizi aşmaya yönelik geliştirilen politikalar, günümüzün iktisadi ve politik tablosunu belirlemiştir. Bu krizin nedeni üzerinde yoğun tartışmalar halen sürmektedir. Makalenin sınırlarını aşması nedeniyle bu tartışmalara girilmeyecektir. Emperyalizm, hegemonya ve küreselleşme kavramları çerçevesinde geçmişin, günümüzün bir değerlendirilmesi yapılacak ve geleceğe ilişkin çıkarsamalarda bulunulacaktır.

2. Emperyalizmin Farklı Yüzleri

Kapitalist üretim tarzı içerisinde gerçekleşen tarihsel dönemlere baktığımızda, kapitalizmin iki farklı düzenleme tarzı ile karşılaşmaktayız.: Liberal ve Keynesyen düzenleme. 1900'lerin başlarından itibaren 1950 yılına kadar dünya, liberal iktisadın önermeleri doğrultusunda iktisadi kurallarını belirlemiştir. Liberal ekonomi, serbest piyasa ekonomisi, paranın ve metallerin serbest dolaşımı ve fiyatlarının piyasada belirlenmesi üzerine kurulu bir iktisadi işleyiş anlamına gelmektedir. 1950 sonrası yeni düzenleme tarzına geçilmiş ve Keynesyen iktisat doğrultusunda dünya ekonomilerinin işleyişi belirlenmiştir. 1970'lerin ortalarından itibaren ise yeniden liberal iktisadi mekanizmaların hâkimiyeti gündeme gelmiştir.

Kapitalist dinamiklerin geçirdiği evreleri, emperyalizmin **yapısal ilişkileri** ile **bölüşüm ilişkilerini** birbirinden ayırtmadan değerlendirdiğimizde, kaba genellemeler ortaya çıkmakta ve dönemler arasındaki farklılıklar kavranamaz hale gelmektedir. Emperyalizmin yapısal etkileri bağımlılık ilişkilerine tekabül etmektedir. Emperyalizmin bölüşüme ilişkin sonuçları ise sömürü (veya artık aktarımı) ilişkileri içinde tezahür etmektedir. Kaynak aktarımı, metropollerden çevreye, örneğin sermaye ihracı yolu ile gerçekleşirken, çevre ülkelerden metropollere faiz ve kar biçiminde artık aktarımı oluşmaktadır. Bazı koşullarda ise, örneğin sermaye kaçışı durumunda çevre ülkelerden merkeze doğru da (yani ters yönlü) kaynak aktarımı oluşabilmektedir. Bağımlılık, sömürü ve kaynak aktarımı olguları ve bunların tarihsel gelişimleri arasındaki karmaşık bağlantılar, kapsamlı genellemeler yapılmasına olanak sağlamamaktadır.¹

Aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi emperyalizmin yapısal özellikleri yani bağımlılık ilişkileri üreten bir sistem olma özelliği, değişmeden tüm kapitalist dinamiklerin çatısını oluşturur. Emperyalizmin bölüşüme ilişkin sonuçları ise değişik evrelere ayrılmaktadır. Bu evreleri; 1900'lerin başlarından 1950'ye kadar emperyalizm, 1950-75 arası "göreze reddi", 1975'ler sonrası ise "reddin reddi" şeklinde tanımlamak mümkündür. Emperyalizm tanımı ile liberal iktisat politikaları arasında bir bağ kurulmakta ve bölüşüm ilişkilerinde gerçekleşen farklılaşmaya dikkat çekilmektedir. Sömürü yani artık aktarımı mekanizmalarının liberal ekonomik işleyişte etkin hale geldiği ileri sürülmektedir.

---

¹ Korkut Boratav "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", **Küreselleşme**, Der: Tonak, Ahmet, İstanbul, İmge Yayınevi, 2000, s.17.

Bugün neo-liberal politikalar ile gündeme gelen bölüşüm ilişkilerinin 19. yüzyılın başlarından 1950’ye kadar hakim olan liberal düzenlemeden özünde farklı olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle tahlillere Keynesyen dönem üzerinde yoğunlaşarak başlanacak, daha sonra neo-liberal politikalar ve bugünün dinamikleri üzerinde durulacaktır.

3. “Emperyalizmin Görece Reddi” Altın Çağlar

Keynesyen politikalar, ABD’de 1933 yılında Başkan Roosevelt döneminde New Deal politikaları adı altında uygulamaya konulmaya başlanmıştır. Amacı, liberal politikaların iflası anlamına gelen, 1929 bunalımına yol açan aşırı birikim krizine, talep yaratıcı müdahaleci iktisat politikaları ile çare bulmaktır. 1929 yılında yaşanan krizin talep yetersizliği ya da arz fazlası krizi olduğu anlaşıldıktan sonra liberal iktisat modeline alternatif arayışlar da yoğunlaşmıştır. 1933’de Roosevelt’in New Deal politikaları kitle üretimini emecek kitle tüketimini yaratmak için başlatılan ilk düzenlemelerdir.² ABD, dünya pazarının yeniden paylaşılması için uluslararası bir mücadele anlamına gelen 2.Dünya Savaşı’na dahil olmuş ve savaş sonrasında Keynesyen politikaları dünya yönetimi

² Draeger Klaus “Baustelle Neomarxismus”, **Prokla** 123, Jg. 2001, s.180.

sahnesine, alternatif, yeni bir model olarak sokmuştur. O andan itibaren Keynesyen modelin etkileri yerkürenin tamamında hissedilmiştir.³ Bu dönemde “Sosyal Devlet”, daha doğrusu, istikrarlı bir para rejimi tarafından çizilen bir kolektif pazarlık şeması içinde insanların üretimini ve yeniden üretimini düzene koyarak, halk topluluklarının yaşam döngülerini daha geniş ve daha derin olarak dikkate alan küresel disiplinci devlet doğmuştur. Bretton Woods anlaşması yoluyla dolar hegemonyasının kuruluşu bütün değer standartlarında istikrar arayışı ile bağlantılıdır. ABD askeri gücü, hakim ve bağımlı kapitalist ülkelerin her biri açısından nihai egemenliğin uygulanışı anlamına gelmiştir.⁴

ABD ikinci dünya savaşı sonrası, Avrupalı rakiplerini her alanda geçmiş bulunuyordu. Dünyadaki bütün ülkelerden daha fazla değer üretiyor ve bunu en verimli üretim teknikleri ile yapıyordu. Bunun dışında kapitalist ekonomi içerisinde para hareketlerinin dümenini eline alacak kapasitede meşruiyet oluşturmuş bir ülke idi.⁵ Bu dönemde ABD Dolarının rezerv para olması Uluslararası Para Fonu IMF tarafından resmen onaylanmıştır. Böylece kapitalist dünya pazarında doların egemenliği hukuken sağlama bağlanmıştır. Ulusal parası rezerv para olarak kullanılan bir ülke, küçümsenmeyecek yararlar sağlamaktadır. 1944 anlaşması sabit döviz kurları sisteminin getirilmesini öngörmüştür. Uluslararası Para Fonu'na üye olan bütün ülkeler, paranın kurunu dolar ya da altına göre sabit tutmaya söz vermişlerdir. Fonun izni olmadan hiçbir ülke parasının değerinde %10'u aşan bir değişiklik yapmayacağını beyan etmiştir. Bütün döviz işlemlerinin saptanan kurlardan sadece %1 oynayan değerlerle yapılacağı, para kurlarının değişmesinden rekabet amaçları için faydalanılmayacağı karar altına alınmıştır.⁶ İstikrar sağlamayı amaçlayan bu düzenlemeler; üretime yönelik yatırımların önünü açan paranın dolaşımından spekülasyon kazanç elde edilmesinin önünü tıkayan, Keynesyen düzenlemenin kilit öneme sahip uygulamalarıdır.

Bu dönemin neden “altın çağlar” olarak nitelendirildiğini, birinci dönem ile ikinci dönemi kıyaslayan şu veriler açıkça ortaya koymaktadır: 32 ülkede (16 OECD ülkesi, 6 Latin Amerika ülkesi ve 9 Asya ülkesinde) kişi başına düşen gayri safi milli hasıla 1900-1950 arasında ülke ortalaması olarak %1,1 oranında büyümüş, 1950-1987 arasında ise %2,5 oranında büyümüştür. Bu 32 ülkenin ihracat hacimleri 1900-1950 arasında senelik ortalama %1,5 artarken, 1950-1986 arasında senelik ortalama %6,5 oranında artmıştır.⁷

Gerek ülke içindeki paylaşım süreçleri gerekse uluslararası düzeydeki paylaşım süreçleri Keynesyen dönemde farklılık göstermiştir. Fordizm olarak tanımladığımız kitlesel üretim, kitlesel tüketim ve devlet yatırımları ile büyüme tarzı gündeme gelmiştir. Ücretlerin ve emek verimliliğinin eşit düzeyde artması, kar oranlarının sabit kalmasına yol açmıştır. Ülkeden ülkeye farklı kurumsal yapılanmalar içerse de, bu model, devlet

---

³ Michael Hardt, Antonio Negri **İmparatorluk**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.258.

⁴ a.g.k., s.259.

⁵ Ingo Schmidt “Transatlantische Beziehungen: Das Ende einer wunderbaren Freundschaft”, **Prokla**, Nr: 133, 2003, s.546.

⁶ N.A. Zagalov ve diğerleri **Ekonomi Politikinin Temelleri**, May Yayınları, İstanbul, 1979, s.764.

⁷ Elmar Altvater “Die Ordnung rationaler Weltbeherrschung oder: Ein Wettbewerb von Zauberlehrlingen”, **Prokla** 95, Jg. 1994, s. 187.

---

yatırımları, Fordist kitle üretimi ve kitle tüketimini düzenleyen sosyal paktı ile kapitalist ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır.⁸ Güçlü, merkezi, kolektif pazarlık süreçleri, yüksek ücretler, Fordist ürünler temelinde bir tüketim tarzı, Taylorist-Fordist bir üretim organizasyonuna dayalı bir rekabet ortamı hakim olmuştur. Sosyal birliktelik refah devletinin gelişimi ile güçlendirilmiştir.⁹ “Altın çağların” başarısı, her gelişmiş kapitalist ülkenin pazarının, ücretlilerin artan alım gücü ile, genişlemesine bağlı olmuştur.¹⁰

Savaş sonrasının “altın çağı” boyunca metropoller, çevre ülkelerini ve dünya ekonomisini yönlendirmiş olan bu düzenleme biçiminin bazı özellikleri, emperyalizmin klasik düşünürlerce vurgulanan birtakım özelliklerinin “reddi” anlamına gelmiştir. Ulusal düzenlemelerde sınıflar arası işbirliği, popülist veya fiilen sosyal demokrat uzlaşmalara yol açmıştır. Uluslararası düzleme ise Keynesgil bir anlayışın damgasını vurması, çevre ülkelerinde büyüme ve sanayileşme süreçlerinin metropollerin çıkarları ile uzlaşması sonucunu vermiştir.¹¹ Emperyalizmin yapısal ilişkileri dışında bölüşüm ilişkilerinde açıkça gözlenen bu farklılaşmayı açıklayabilmek için bu dönem “**emperyalizmin görece reddi**” olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası hukukun geliştirildiği kurallı bir kapitalizmin hakim olduğu bu dönemde BM Birleşmiş Milletler, ILO Uluslararası Çalışma Örgütü, IMF Uluslararası Para Fonu ve NATO gibi kurumsal yapıların gelişimi desteklenmiştir.¹² Bu kurumların çalışma ilkeleri Keynesyen politikalara uyum sağlayacak şekilde oluşmuştur. Meşruiyet zeminini oluşturan ülkeler arası uzlaşma, birlikte büyüme stratejileri, kalkınma stratejileri, uluslararası hukukun geliştirilmesi ve buna uygun kurumsal yapıların oluşturulması gerçekleşmiştir. Tüm bu özellikleri dikkate alarak bu döneme ilişkin ikinci bir kavramsallaştırma **hegemonya** tanımı çerçevesinde gerçekleşmektedir.

4. Hegemonyanın Temelleri

Bir egemenlik ilişkisinin politik hegemonya olarak tanımlanabilmesi için, sadece ekonomik ve askeri bir güç ilişkisi olması yetmemektedir; aynı zamanda bir konsensüs temeline oturması gerekmektedir. Baskı, parçalama ve dışlama politikaları ile hegemonya oluşturulamaz. Konsensüsün oluşturulması, farklı toplumsal kesimlerin ve güçlerin üzerinde anlaşabildiği bir ortamın yaratılmasını öngörür. Toplumda yönetilenlere ve egemenlik altında tutulanlara birtakım politik ve maddi tavizler sunulmasını ve insanlara sosyal, kültürel ve ulusal sınırların ötesinde, bütünlleştirici bir bakış açısı ile yaklaşılmasını gerektirir.¹³

---

⁸ Schmidt, s.547.

⁹ Klaus, s.180.

¹⁰ Alain Lipietz “Die Beziehungen zwischen Kapital und Arbeit am Vorabend des 21. Jahrhunderts”, **Leviathan**, Heft 1, 1991, s.81.

¹¹ Boratav, s.19.

¹² Schmidt,s.547.

¹³ Joacim Hirsch “Globalisierung und Terror”, **Prokla** 125, Jg. 2001, s. 512.

Tanımı itibariyle dünya sisteminde hegemonya, toplumsal iktidar dağılımının kalıcı bir eklemlenmesini empoze etme konusunda jeopolitik konuma sahip bir gücün varlığı demektir. Bu öncelikle (büyük güçler arasındaki askeri mücadelenin) yokluğu anlamına gelen bir “barış” dönemine işaret eder. Bu tür bir hegemonya dönemi meşruiyet gerektirir ve aynı zamanda bunu doğurur.¹⁴

Hegemonya bir başka ifade ile; karşıt çıkarları sosyal bir birliktelik içerisinde tutacak toplumsal kuralları uygulamak ve meşruiyetini oluşturmak kapasitesidir. Burada gelişme sağlama kapasitesi özel bir öneme sahiptir, çünkü ancak bu yolla kapitalizm paylaşım çelişkilerini bastırabilir. Bu her şeyden önce ulus devletleri içeren bir tanımlamadır. Bir hegemonya projesi birçok devlet tarafından benimsiyor ise, bu uluslararası iktisat ve siyaset üzerinde de önemli rol oynar. Bu durumda 1950 sonrası ABD hegemonik gücü sadece ekonomik, siyasi ve askeri gücüne bağlı olarak değil, özgürlük ve refah vaadini hayata geçirme sözüne bağlı olarak da şekillenmiştir.¹⁵

Dünyada egemen olan sistemin hegemonya mı, emperyalizm mi olduğuna karar verebilmek için, cevaplamamız gereken temel sorular; bu küresel hegemonyanın, tek tek ulusların üzerinde nasıl egemenlik kurduğu, ulusların, uluslararası kurumlar ile olan ilişkilerini nelerin belirlediği, bu uluslararası kurumların hegemonik güçten nasıl etkilendiğidir.¹⁶

Bağımlılık ilişkisi üreten bir sistem olması, emperyalizmin yapısal özelliğidir. Ancak bunun bir hegemonyaya dönüşmesi, özellikle merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki bölüşüm ilişkisinin değişmesini gerektirmektedir. Tam da bu değişime paralel olarak, uluslararası hukukun işleyişinin egemen kılınması, tüm ülkeleri eşit düzeyde bağlayan normların, kuralların oluşması ve bunları uygulayacak sahici kurumların işlerlik kazanması gerçekleşmektedir. Hegemonyanın var olduğu dönemde uluslararası kurumlarda, merkez ülkelerin belirleyici konumları değişmemiş olsa da, kararlar üçüncü dünyanın gelişiminin önünü açacak nitelikte kararlar olmuştur. Çevresel bölgedeki hegemonik devlet olma özelliği, devletlerarası sistemin işleminin de ön koşulunu oluşturur. Bu gerçekleşmeden ne uluslararası hukuktan ne de bağlayıcı kurumsal düzenlemelerden bahsetmek mümkün değildir. Tek tek ulus devletlerin kendi içerisinde hegemonik güç olamadıkları bir düzende, küresel hegemonik güçten de bahsetmek sorunlu hale gelmektedir. Nasıl ki sosyal devletin bir ülke içerisindeki hegemonik gücü toplumsal uzlaşmaya dayanıyor ise, Keynesyen düzenlemenin dünya çapındaki baş aktörü, ABD'nin hegemonik gücü ve buna bağlı şekillenen meşruiyeti de uluslararası düzeyde bir konsensüse dayanmıştır. Ancak tek tek ülkelerin sosyal devlet olabilmiş devletlerinin üzerinde bir uluslararası hegemonik düzen yükseltilir. Tek tek ülkelerde hukukun egemenliği ve bunun evrensel hukuk ile paralel gelişimi, dünyadaki hegemonyanın meşruiyetinin temeli olarak tanımlanabilir.

---

¹⁴ Immanuel Wallerstein **Liberalizmden Sonra**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s.33.

¹⁵ Schmidt,s.546.

¹⁶ Christoph Görg, Markus Wissen “Natonal dominierte globale Herrschaft Zum Verhaeltnis von Uni- und Multilateralismus in der neuen Weltordnung” **Prokla** 133, Jahrgang 2003, s. 630.

5. "Reddin reddi" Hegemonyadan Emperyalizme

5.1. ABD'de Ekonomisinde Değişim

Daha önceki bölümde, ABD ekonomisinin gücünün ve istikrarının Keynesyen dönemin temelini oluşturduğu vurgulanmıştır. Bu ekonomik güce bağlı olarak gelişen önemli bir uygulama; dünya çapında ABD dolarının rezerv para olarak kabulüdür. Birbirini bağlı bu iki sürecin gelişimini incelediğimizde şu veriler karşımıza çıkmaktadır:

İmalatçı ülkelerin ihracatları : Toplam değerden alınan pay

	ABD	İngiltere	Batı Almanya	Fransa	Japonya
1950	27.3	25.5	7.3	9.9	3.4
1960	21.7	15.9	19.4	9.7	6.9
1970	18.5	10.8	19.8	8.7	11.7
1975	17.7	9.3	20.3	10.2	13.6
1980	17.1	10.2	19.8	9.9	14.7
1985	16.8	7.8	18.6	8.5	19.7

Kaynak: National Institute of Economic and Social Research, National Institute Economic Review, n.16 (1962); n.66 (1973); n.102 (1982); n.19 (1987)'den Linda Weiss, John Hobson, Devletler ve Ekonomik Kalkınma, Ankara, Dost Kitapevi, 1999, s.238.

Bu veriler bize Amerika'da endüstride kesin bir erozyon, yani sanayisizleşme yaşandığını göstermektedir. 1945 ve 1980 yılları arasında, ABD'nin dünya imalat endüstrisi üretimindeki toplam payı, %50'den %31'e düşmüş ve yakın zamana kadar da düşmeye devam etmiştir. Benzer bir şekilde 1945 ve 1986 yılları arasında ABD'nin dünya imalat endüstrisindeki ihracat payı %30'dan %13'e düşmüştür. Ülkenin dünya geliri içerisindeki payı 30 yıl içerisinde gerçek anlamda yarı yarıya azalmıştır 1950'de %40 iken 1980'de %21.5'e düşmüştür. Bu nedenle, 1980'lerde ortalama sermaye yatırımının bütün OECD üyesi ülkeler içerisinde, 1980 ile 1991 yılları arasındaki GSMH'nin %18'inden %13'üne inerek, en düşük seviyeye gelmesi şaşırtıcı değildir.¹⁷

ABD ödemeler bilançosunun bozulması, doların sağlamlığını tehdit etmiş, doları güvenilir bir rezerv para haline getirmiştir. 1967 yılı sonunda ABD'nin kısa vadeli dış borçları 31 milyar doları bulmuştur. Bu borçlar her an ABD hazinesinden resmi fiyat ile altın olarak geri istenebilecek borçlardır. Buna karşılık ABD'nin elindeki altın rezervlerinin sadece 12 milyar dolar olduğu ve bunun 10 milyar dolarlık kısmının ise kanunlara göre iç dolaşımın güvence altına alınması için dışarıya çıkarılamayacağı görülmüştür. ABD'nin yabancı alacaklılarının borçların ödenmesini talep etmeleri durumunda, bunun dolar için tam bir felaket olacağı belirtilmiştir. Para sistemindeki bir başka çıkmaz altının fiyatının suni olarak düşük tutulmasıdır. 1944'de tespit edilmiş ons başına 35 dolarlık fiyat, o zamandan beri değiştirilmemiştir. Halbuki dünya pazarlarındaki meta fiyatları o dönemde iki, hatta üç misline çıkmıştır.¹⁸

¹⁷ Weiss, Hobson, s.240.

¹⁸ Zagalov, s.766.

1950'ler ve 1960'lar boyunca ABD'nin öncülüğünde uygulanan Keynesyen politikalar, 1980'lerde çözülünce, diğer ülkelerdeki kalkınma süreçleri de sekteye uğramıştır. Keynesyen politikalara son verilmesinin gerçek nedenini açıklamak bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Kısaca özetleyecek olursak, Fordizm'in ve buna bağlı olarak ABD ekonomisinin krizi, Keynesyen dönemde ABD hegemonyasına kaynaklık eden temel unsurların çökmesi anlamına gelmiştir. Bu nedenle ABD'nin elinde kalan kaynaklara daha uygun yeni bir rekabet ortamına; neo-liberal politikalara geçilmiştir. Fordist sistemin çöküşü ile bağlantılı olarak verimliliklerdeki düşüşler ve doların altın karşısındaki konumlanışı ABD'nin ekonomik güçsüzlüğü sonucunu doğurmuştur. Buradan da ABD hegemonyasının krizi doğmuştur.¹⁹ Pazarlarda Japonya'nın yükselişi karşısında ABD'nin sürekli kayba uğraması, para sistemi üzerinde de etkili olmuştur. Dolar'ın sabit kur sisteminde Altına karşı kendini koruması konusunda kuşkular belirmeye başlamıştır. 1972 yılında ABD, Dolar'ın kur sistemine bağımlılığına son vermiştir.²⁰ Böylece Keynesyen politikaların önemli bir unsuru olan para hareketlerine müdahale mekanizmasına son verilmiş ve paranın dünya çapında spekülasyon dolaşımının önü açılmıştır.

Petrol fiyatlarının ani yükseltilmesi ile birlikte, ABD-Suudi Arabistan iktidar kligi, ABD bankalarını dolarla doldurmuştur. Daha sonra da bunların üçüncü dünya ya borç olarak satılması gündeme gelmiştir. Tüm dünya devletleri bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Avrupa da, ithal petrole ABD'den çok daha bağımlı ekonomisi ile zor durumda kalmıştır.²¹ Regan ekonomisi, düşünülmüş bir üretim modeli yerine, yatırımların, finansın ve askeri harcamaların tekelleşmesinin artışı ile kendini gösteren bir iktidar anlamına gelmiştir. Bu tabloyu tamamlayan, yüksek faizler ve askeri harcamalardaki artış, büyük oranda sermaye ihracı ve doların değerlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu yolla ABD ucuz mal ithal etmiş ve reel ücretler azalsa da bu ucuz meta tüketimi ile işçi sınıfının yaşam standardının büyük ölçüde düşmesini engellemiştir. Ancak bu süreç, ücretlerdeki düşüşe bağlı olarak, en alt gruptaki işçilerin yoksulluğunu engelleyememiştir. Neo-liberal reçetelerin sonucu ülkelerin ticaret açıkları, dünyadaki arz fazlası, tüm ülkelerde sosyal standartların düşmesi ve ihracat yapabilmek için sınırların zorlanması sonucunu doğurmuştur. Gerek AB gerekse Japonya'da büyüme oranları düşmüştür. Bu durumda ABD dünya iktisadının lokomotifini olmuş; petrol ve finans piyasaları üzerindeki merkezi rolü ile diğer ülkelerin ekonomilerini de kontrol etmeye başlamıştır.²²

---

¹⁹ Schmidt, s.551.

²⁰ ibid.

²¹ a.g.k., s.554.

²² ibid.

5.2. Yeniden Emperyalizm

Bugün emperyalizmin özgün karakterlerinin yeniden ortaya çıkması bağlamında “**reddin reddi**” anlamına gelen gelişmeler yaşanmaktadır.²³ Eski devletler düzeni, yeni ve neredeyse tüm dünyayı kapsayan bir **emperyalizm** ile çözülmüştür. Bu emperyalizm, ABD ve onun altında örgütlenmiş ülkelerce, ekonomik ve askeri olarak hayata geçirilmiştir. “Hükümranlık” ve “güç tekeli” kavramlarının içerikleri önemli ölçüde değişmiştir.²⁴ Bugünkü küreselleşme kavramı, ortaya çıkardığı eşitsizlikler ve iktidar dinamiği ile emperyalizm tanımı ile örtüşmektedir. Emperyalizm kelimesi ilk olarak, emperyalist ve emperyalist olmayan devletler arasında, yapısal bir bağımlılık ilişkisini tarif etmektedir. İkinci olarak, dünyada olup bitenleri belirleyen kolektif bir özneye işaret etmektedir.²⁵

Ekonomik kontrol, askeri kontrol ve siyasi kontrol birbirini geliştiren ve içeren süreçlerdir. Birtakım hükümetler ve devletler bu sürecin baş aktörleri gibi görünse de, bu emperyalizmin şu ya da bu devlete veya hükümete dayandığı anlamına gelmez. Emperyalizm, kapitalizmin birikim mantığının farklı süreçlerde açığa çıkan görünümüdür.²⁶ Uluslararası ekonomik sistem tekli bir yapı arz etmez. Merkez ve çevrenin net ayrımı yerine, leopar deseninde olduğu gibi bazı renklerin koyu bazılarının daha açık olduğu, az gelişmiş geniş alanlar, gelişmiş adacıklardan oluşan karma bir yapı görünümündedir.²⁷ Bu karma yapı içerisinde bölüşüm ilişkilerinde bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Merkez ve çevrenin birlikte büyümesi yerine, gerek ülke içerisinde gerekse ülkeler arasında gelir dağılımı farkları gittikçe artmış ve bölüşüm ilişkileri farklılaşmıştır.

Bugün, ekonomik ve sosyal aktivitelerin uluslararası düzeyde bütünleşmesi ve iç içe geçmesinin vardığı düzeye bağlı olarak, ülke içindeki demokratik uzlaşma ve müzakere süreçleri de yerini, uluslararası pazarın gerektirdikleri ile değiştirmektedir. Böylelikle ülke içindeki demokratik kurumların etkinlik düzeyi de azalmaktadır. İktisat, politikanın dikte ettiği oyun kuralları ile işlememekte tersine daha çok iktisadın dikte ettiği alanın art-kalanında politika yapılabilir. Ulus devletin, toplumsal bütünleşmenin koşullarını belirleme yeteneği azalmıştır.²⁸ Hakim iktisat modelinin ürettiği bugünün devletini somut olarak ifade edersek “**rekabet devleti**”dir ve o ülkenin rekabet gücünü arttırmak için ne gerekiyor ise onu yapmaktadır.²⁹ Bu rekabetin koşullarını da IMF, Dünya Bankası gibi kurumsal yapılar belirlemektedir. Bu durumda devletler IMF politikaları doğrultusunda

---

²³ Boratav, s.20.

²⁴ Hirsch, s.517.

²⁵ Dieter Narr “Introvertierte Imperialismen und ein angstgeplagter Hegemon”, Prokla 133, Jg. 2003, s.580.

²⁶ a.g.k., s.581.

²⁷ a.g.k., s.582.

²⁸ A.G. SCHERER ve diğerleri “Globalisierung und Sozialstandards”, In. Globalisierung und Sozialstandards, DNW-EBEN e.V., München, 2002, s.14.

²⁹ Altvater, s.202.

hareket eden rekabet devletlerine dönüşmüşlerdir. Bu yapılanma sadece “yeni bir küresel blok” değil, gevşek kurumlaşmış bir “ulus ötesi devlet” anlamına gelmektedir.³⁰

Yeni uluslararası egemenlik ve bağımlılık ilişkileri, SSCB’nin çöküşünün ardından, tek bir grup içerisinde, rekabet eden veya işbirliği yapan “güçlü devletler” ile ekonomik ve politik olarak çevredeki “zayıf” devletler biçiminde oluşmuştur. Kuzey-güney ilişkileri böylece yeni bir çelişki alanı olarak yepyeni bir anlam kazanmıştır. “İkinci” dünyanın çöküşünden sonra artık “üçüncü” dünya da kalmamıştır. Dünya sadece merkez ve çevre olarak, büyük ölçüde sosyo-ekonomik ve politik eşitsizliklerin arttığı, kendi içlerinde de parçalanmış ve coğrafi olarak gün geçtikçe daha zor tanımlanan bir görünüm almıştır.³¹

Uluslararası pazarda rekabet koşulları çok keskinleşmiştir. Katılımcıların sayısında da artış olmuştur. Rekabet edebilmenin koşulları, büyüklük, parasal güç ve teknolojik düzey, rekabet edenlerin kendi içinde sınırlanması sonucunu doğurmuştur. Sadece küresel düzeyde hareket edebilme kapasitesine ve gücüne sahip birlikler, bu şansı elde edebilmiştir. “Küresel” sıfatı bu anlamda eşitsizlikler ile anılan bir sıfat olmuştur.³² Dünya ekonomilerinin ihracat rakamları yükselmiş ve iç içe geçmiş ekonomiler olmuşlardır. ABD dünya emperyalist sisteminin başında organizasyon görevini üstlenmiştir.³³ Dünya, kapitalizmin hakim olduğu bir ortak pazarda yaşamakta ve bu pazar koşulları dünyanın kaderini belirlemektedir. Piyasa fetişizmi her şeyi belirleyen bir güç haline gelmiş durumdadır. Bu piyasanın dışında kalanlar, Afrika gibi, kendi kaderine terk edilmiş ve unutulmuş durumdadır. Piyasa öylesine bir güç haline gelmiştir ki, burada oyuncular ve oyuncu olmayanlar, kurbanlar ve katiller, oyunun sonuçlarını görünmez kılmakta ve oyunun sorumluluğu kimse tarafından alınmamaktadır. Bu ortak pazar içerisinde çıkar çatışmaları da gün geçtikçe artmaktadır. Bunun yanı sıra birtakım ortak çıkarlar doğrultusunda güçler birleşebilmektedir.³⁴

Bu yeni dünya düzensizliğinde, ekonomik anlamda büyüme gösteren üçüncü dünya ülkeleri de ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin yakaladıkları fırsatların nereden kaynaklandığını incelediğimizde, karşımıza olumsuz bir tablo çıkmaktadır. Gerek sosyal standartlar gerekse ekolojik standartlar alanındaki geri konumları, bu ülkelerin avantajı haline gelebilmiştir. Kendi ülkesindeki insanların insan haklarının, sosyal haklarının ve ekolojik standartların ihlali üzerinden rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Tüm dünyanın sosyal standartlarını ve ekolojik standartlarını aşağı çeken bir rekabet ortamı yaratılmıştır.

Burada söz konusu olan, neo-liberal projenin geleneksel çelişkisidir: ABD’nin ekonomik etkinliğini yeniden kazanmasına neden olan, kuralsızlaştırma ve küreselleşme politikaları, aynı zamanda “dünya” toplumlarının politik gelişimi ve sosyal entegrasyonu sürecinden sistemli (programatik) bir kopuş anlamına gelmektedir. Bu politika, kapitalist piyasa mekanizmalarının etkinliği üzerine oturmakta ve onun oluşturduğu politik ve sosyal

---

³⁰ Köşler, s.539.

³¹ Hirsch, s.519.

³² Narr, s.583.

³³ a.g.m., s.585.

³⁴ a.g.m., s.587

---

ayrıştırılmayı ve çelişki dolu sonuçları güç ile bastırmaya çalışmaktadır. ABD, etrafındaki, onunladavranan “güçlü” devletler ile birlikte, gerek ekonomik araç olarak uluslararası düzeyde uygulanan neo-liberal kuralsızlaştırma stratejileri, gerekse askeri araçlarla dünya üzerinde egemenlik kurmuştur.³⁵

6. Küreselleşme ve İmparatorluk Söylemi

Böyle bir uluslararası ilişkiler sistemindeki eşitsizlikleri, iktidar ve bölüşüm ilişkilerini görmezden gelip **küreselleşme** ile yepyeni bir sürecin başladığını savunanlar da vardır. Emperyalizm kavramı yerine küreselleşme kavramını kullananlar, dünyada yapısal bağımlılığın yerini karşılıklı bağımlılığın aldığı bir sistem öngörürler. Dünya ekonomisini hiyerarşik ve eşitsiz ilişkiler yerine, her değişkenin bütün diğer değişkenlere bağımlı olduğu genel bir denge modeline indirgerler. Çevre ekonomilerinden sistematik artık aktarımının önem taşıdığı bölüşüm çatışmaları gündem dışına kaydırılır bunun yerine *pozitif toplamlı oyun* özellikleri taşıyan bir yaklaşım yerleşir.³⁶ Piyasa güçlerinin eşitsiz ekonomik ve politik güç dengeleri altında işlediğini vurgulayan eleştirel perspektif terk edilir ve bunun yerini uluslararası mal ve sermaye ve piyasalarına duyulan fanatik güven alır. Öncelikle şunu net olarak belirtmek gerekmektedir. Bağımlılık ve sömürü ilişkilerine dayalı bir kavramsallaştırmayı ilke olarak reddeden bir kuramsal yaklaşım, günümüzü kavramada yetersiz kalmaya mahkûmdur.³⁷

Çalışmaları ile geniş yankı uyandıran Hardt ve Negri ise şöyle bir tahlil geliştirmişlerdir: “ABD Anayasası yayılmacı İmparatorluk için biçilmiş kaftandır. Bir kere daha vurgulamamız gerekiyor ki, bu anayasa emperyaldir, emperyalist değil. Emperyaldir çünkü (her zaman gücünü çizgisel olarak kapalı uzamlara yayma ve egemenliği altındaki bağlı ülkeleri işgal etme, yıkma ve boyun eğdirmeyi amaçlayan emperyalist projenin aksine ABD kuruluş projesi, sınırsız bir alanda uzanan ağlar içinde yeniden ve sonsuz çeşitlikte ve tekil ilişkiler kurma modeline göre tasarlanmıştır.”³⁸

“Biz imparatorluk derken “emperyalizm”den tamamen farklı bir şeyi kastediyoruz. Emperyalizm gerçekte Avrupalı ulus devletlerin egemenliklerini kendi sınırları ötesine yaymasıydı. Emperyalizmin aksine imparatorluk, toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmadığı gibi sabit sınırları ya da engelleri tanımaz. İmparatorluk, değişken komuta ağları yoluyla melez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoklu mübadeleyi idare ediyor. Emperyalist dünya haritasındaki ayrı ulusal renkler İmparatorluğun küresel gökkuşağı içinde erimekte ve kaybolmaktadır.”³⁹ “ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmamaktadır. Aslında günümüzde hiçbir ulus devlet bunu yapacak güçte değildir. Emperyalizm miadını doldurmuştur.”⁴⁰

---

³⁵ Hirsch, s.519

³⁶ Boratav, s.22.

³⁷ a.g.m., s.23.

³⁸ Hardt, Negri, s.197.

³⁹ a.g.k., s.19.

⁴⁰ a.g.k., s.20.

Bu görüşe karşı çıkan teorisyenlerden Hirsch'e göre ise emperyalizm miadını henüz doldurmamıştır. Negri ve Hardt'ın güncel tartışmaları oluşturan tezlerinin aksine, bu emperyal gücün etkinliğinin aldığı konum, hiçbir biçimde temel bir zayıflama süreci, böylece ulus devletlerin çözülmesi ve bir güç merkezinden yoksun politik ve ekonomik bir ağın oluşması olarak tanımlanamaz. Rekabet eden ve işbirliği yapan devletlerin oluşturduğu kompleks bir doku, halen politik ve ekonomik süreçleri belirlemektedir. Bunun gerekçesi şöyle açıklanabilir: Etkin olan uluslararası sermaye, mevcut devletler sistemi üzerinden birikimini sağlayabilmektedir. Mevcut ekonomik ve sosyal çelişkiler halen ulus devlet eliyle oluşan bir güç aygıtı ile kontrol edilmektedir. Sermaye ve para piyasalarının kuralsızlaştırılması üzerinden gelişen üretimin uluslar arasılaştırılması, tek tek ülkelere sınır tanımadan girilebilmesini ve sermayenin mekânını esnekçe seçebilmesini sağlamıştır.⁴¹

Hardt ve Negri'nin imparatorluk olarak tanımladığı ilişkiler, ne bağımlılık ilişkileri analizi, ne de bölüşüm ilişkileri analizi açısından yeterli açıklamaları yapmaktadır. 1950'de kurulan hegemonya düzeninin 1975'lerde yeni bir iktisadi düzen ile ortadan kaldırılışı, Hardt ve Negri tarafından anlaşılammıştır. Keynesyen iktisat politikaları ile liberal iktisat politikaları arasındaki farklar ve bunların uluslararası sistemdeki yansımaları açıklanmamaktadır.

Liberalizm ile kurallı bir kapitalizmden, kuralsızlığın ve bölüşüm ilişkilerinde eşitsizliğin yoğunlaşarak yeniden üretildiği bir sisteme geçilmiştir. Dünyadaki bu eşitsizlikleri yeniden üretmek için merkezi bir güce ihtiyaç vardır. Kapitalist bir yeniden üretim sürecinin ve uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin düzenlenebilmesinin ön koşulu böyle bir güçten geçmektedir. Bu nedenle devletin çökmesinden, bir "dünya toplumu"ndan veya yeni bir "emperyal" güçten bahsederken, teorik ve politik olarak doğru tahliller yapabilmek, öncelikle toplumsal yapı ve devlet teorisini iyi özümsemekten geçmektedir.⁴²

Uluslararası güç dengeleri ve uluslararası artık aktarımı mekanizmaları ile yakından ilişkili bir diğer kavramsallaştırma da; **devletin uluslar arasılaştırılması ile ülkede konumlanmış küresel güç** tanımlarıdır. Bu ikisi arasındaki ayrımın da ortaya çıkarılması gerekmektedir.⁴³ Neo-liberal politikalar ile sosyal devlet olma özelliğini yitirmiş ve rekabet devleti haline gelmiş ulus devletlerin içinde buldukları güçsüz konumu, devletin çökmesi ve dünya toplumunun yaratılması gibi bambaşka kavramlar ile karıştırmak, mevcut çelişkilerin üstünü örtmek anlamına gelmektedir. Neo-liberal düzende, rekabet devleti haline gelen ulus devlet, kendini gücünü yitirmiştir. Ancak bu güç ne ile ikame edilmiştir diye baktığımızda, karşımıza IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar çıkmaktadır. Bu kurumlar ise emperyalist ülkelerin egemenliği altında işlemektedir. Küresel iktidarın bugün aldığı biçimin somut karşılığı budur.

Devletlerin uluslararasılaşması ise bambaşka bir süreçtir. Önce sosyal devlet olmuş, kendi ülkesinde bölüşüm ilişkilerini belirli uzlaşmalar üzerinden gerçekleştirmiş ve buna dayalı bir meşruiyet zemini üzerine oturan ulus devletlerin, yan yana gelmesi ile

---

⁴¹ Hirsch, s.513.

⁴² a.g.m.s.512.

⁴³ Görg, s.626.

---

devletler uluslararasılaşır. Bu düzen devletler arsında da bölüşüm ilişkilerini yeniden düzenleyen bir hegemonyayı dünyada gerekli kılar. Bugün ise bunun tam tersi bir süreç işlemektedir.

Merkezin “rekabet eden devletleri”ne dönüşmüş devletleri, ABD başta olmak üzere, kendilerini kapitalizmin kısa vadeli çıkarlarına göre ayarlamaktadırlar. Bu durumda bir uluslararası “sermaye devleti” doğmamakta tam tersine kapitalizmin rekabet ilişkileri kendini uluslararası düzeyde yeniden üretmektedir. Bu metropol ülkeler arasında da sürekli çelişkilerin doğmasına yol açmaktadır.⁴⁴ Avrupa’da gerçekleşen entegrasyon, belli bir aşamaya gelmiş ve ABD’nin uluslararası hegemonyasını sınırlayıcı bir etki yapmış ancak ona alternatif bir hegemonya bloku olmayı başaramamıştır. Bir hegemonya boşluğunda ise, dünyanın iktisadi ve siyasi olarak istikrarsızlığı sürecektir ve kıtalararası çelişkiler de artacaktır.⁴⁵ ABD ve AB, dünya ekonomilerinin düzenlenmesini birlikte işbirliği içerisinde sağlamak yerine, kısa vadeli çıkarların öne çıktığı, tehlikeli bir rekabet ortamına girmişlerdir. Bu tutum orta ve uzun vadede kimseye hizmet etmeyecektir. Dünya birbiri ile rekabet eden iki bloka doğru sürüklenmektedir.⁴⁶

Çevresel bölgedeki devlet olma durumunun çöküşü, tahmin edilebilir ya da jeopolitik açıdan önemsiz sayılarak göz ardı edilebilir. Fakat bu uzun vadeli eğilime aykırıdır ve birçok devlette düzenin yıkılması devletlerarası sistemin işlemesi üzerinde ciddi bir gerilim yaratmaktadır. Ancak en tehditkâr olan merkez bölgelerdeki devlet olma durumunun zayıflaması tehlikesidir. Bu da 500 yıldır uzaklaşılan bir istikamete geri dönmektir. Devlet olma haline yönelik tehdidin artması ve reformcu iyimserliğin kaybolması, zaten daima zayıf temellere oturmuş olan devletlerarası sistemi sarsmıştır.⁴⁷ Neo-liberal politikaların sonucu olarak geline bu yer, gerek ülke içindeki gerekse ülkeler arasındaki güç dengelerinin ve hegemonyanın çöküşü, eşitsizliklerin ve istikrarsızlığın arttığı karmaşık bir düzensizlik olarak tanımlanabilir.

7. Emperyalizmin İdeolojik Saldırısı ve Terörizm

Bugün ABD, iktisadi ve askeri gücüne dayalı olarak dünyadaki egemen ideolojiyi ve politikayı da belirlemeye çalışmaktadır. Kendi çıkarları çerçevesinde belirlediği doğrularını tüm dünyaya dikte ettirmektedir.⁴⁸ Bunu yaparken yeryüzündeki tüm ayrımların kısıktırılması ve kullanılması yolunu seçmektedir. Neo-liberal politikalar sonucu dünyanın birçok farklı alanda düzensizleştirilmesi gerçekleşmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde artan ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, dünya dinlerinin marjinalleşmesi, devletlerin ırkçı politikaları, buna bağlı olarak ulusal çelişkilerin açığa çıkması, şovenizm, ırkçılık ve

---

⁴⁴ Hirsch, s.515.

⁴⁵ Schmidt, s.561.

⁴⁶ Heribert Dieter “Die Demontage der multilateralen Wirtschaftsordnung durch die Dritte Welle des Regionalismus”, **Prokla** 133, Jg 2003, s. 618.

⁴⁷ Wallerstein, s.48.

⁴⁸ Narr, s.585.

gericilik dalgasının yayılması gündeme gelmiştir. “Yeni dünya düzeni” aslında, gün geçtikçe artan bir “dünya düzensizliği”dir.”⁴⁹

Wallerstein toplumsal yapıdaki kırılmaları anlatırken şu noktalara dikkat çekmektedir: “Devletler (ve devletlerarası sistem) etkinlik kaybediyor diye görülmeye başlandığında, insanlar korunmak için nereye yönleneceklerdir? “Gruplar”. Etnik, dinsel, dilysel gruplar. Yeni olan bu grupların, tanım itibari ile birçok grubu (eşitsiz sıralanmış olsalar da) barındıran bir devlette, yurttaşlığa ve katılıma alternatif olarak görülmelerinin derecesidir... Bu bir güven meselesidir. Düzensiz bir dünyada büyük bir ekonomik belirsizlik ve eşitsizlik dünyasında, geleceğin hiçbir şekilde güvencede olmadığı bir dünyada kime güvenilmelidir. Eskiden büyük çoğunluk bu soruyu devletlere diye yanıtlardı. İşte meşruiyet ile kastedilen budur.”⁵⁰ Ülke içerisinde devletine güvenemeyen yurttaşlar, uluslararası sistemde hukuka ve adalete güvenemeyen devletler bütünü dünyada bir meşruiyet krizi yaşandığının somut kanıtını oluşturmaktadırlar.

Dünyadaki bu çelişik yapı, ideolojik yenilgisini, yeni bir formül ile örtmeye çalışmaktadır: “Kültürler savaşı”. Bu savaş kendisini “İslamcı tehdit” e dayandırmakta ve genel olarak politik-sosyal çelişkilerin üstünün örtülüp, dinci-dünya görüşü ile savaş biçiminde lanse edilmektedir.⁵¹ Meşruiyet temeli ortadan kalkmış, ayrımların körüklendiği bir dünyada birleştirici unsur olarak yeni bir şey keşfedilmiştir: “Anti-terörizm”. Bugün anti- terörizm, egemen iktisadi elitlerin uluslararası camiaya, etrafında birleşecekleri ortak çıkar olarak sunulan temel argümandır.⁵²

Nedenlerin ve sonuçların açıkça görüldüğü tehlikeli bir sarmal, bir kısır döngü hüküm sürmektedir. Terörizmin oluşması için her türlü koşulu; eşitsizlikleri, adaletsizlikleri, sömürüyü, açlık ve yoksulluğu üreten bir sistem oluşturulmakta ve bu sistem içerisindeki, ulusal, sınıfsal, dinsel, dilysel, mezhepsel, kültürel tüm ayrımlar körüklenmekte, sonra da bunların neden olduğu (ya da öyle bilinmesi istenen) tepkileri bertaraf etmek için çok daha büyük bir tepki, **savaş** başlatılmaktadır. New York ve Washington’a düzenlenen saldırılar ile doruğa çıkan bu terörizm, tek tek ülkeler ile açık biçimde ilişkilendirilemeyen, uluslararası bir ağ içerisinde cereyan etmektedir ve bulanık toplumsal arka planı somut bir biçimde tanımlanamamaktadır.⁵³ Bu saldırılar sonrası gündeme gelen, Bush’un “Yeni Dünya Düzeni” senaryosu ile savaş, politikanın somut aracı olarak tarih sahnesine dönmüştür.⁵⁴

Dünyadaki askeri harcamaların gerçek değerler ile yıllık ortalama artış oranı 1995-2004 arasında %2,4’dür. 2002-2004 arasında bu ivme yükselerek ortalama %6’ya çıkmıştır. ABD dünya askeri harcamalarının %47’sini gerçekleştirmektedir ve bu trendin yükselmesindeki en önemli faktördür. “Terörizme karşı küresel savaş” adı altında başlattığı

---

⁴⁹ Hirsch, s.520.

⁵⁰ Wallerstein, s.49.

⁵¹ Hirsch, s.518.

⁵² Narr, s.587.

⁵³ Hirsch, s.511.

⁵⁴ Görg, s.625.

---

ve Afganistan ile Irak'a karşı düzenlenen askeri harekâtlar bunun somut kanıtıdır. Bu operasyonlar için yapılan ek harcamalar 2003-2005 arasında 238 milyar Dolardır ve 2004 yılında gelişmekte olan ülkelerin yaptığı tüm askeri harcamaların toplamının (214 milyar Dolar) üzerine çıkmaktadır.⁵⁵ Irak savaşının nedeni olarak ileri sürülmüş bulunan iki argüman (terörizm ile bağlantı ve kitle imha silahları barındırma) kanıtlanamamış bulunmaktadır. Irak'ın güvenliğini ve istikrarını bir NATO görevi haline getirme gerilimi hala sürmektedir.⁵⁶ AB bloku içerisindeki çatlaklar ile birlikte düşünülecek olursa, dünya dengeleri kritik bir aşamaya doğru ilerlemektedir.

ABD bugün dünyanın en büyük ve rakipsiz bir silah makinesi olarak işlerliğini sürdürmektedir. Bu anlamda “tek dünya gücü” konumundadır. Ancak aynı zamanda bu güç Afganistan ve Irak'ta açık noktalarını ortaya çıkarmıştır: Başka bir ülkede kendi kurallarını hakim kılmaya çalışmak, gerek 2. Dünya savaşı sonrası konjonktür gerekse soğuk savaş dönemi konjonktüre kıyasla bugün artık mümkün görünmemektedir.⁵⁷ Dünyada hüküm süren meşruiyet krizi, güç, baskı, tehdit, zor gibi araçlar ile bastırılmaya çalışılmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, ABD'de bugün iktidarda olan güç odaklarının kimler olduğudur: Petrol tekelleri, silah tekelleri ve para sermayenin spekülâtif dolaşımından ve kapitalizmin kurlsız işleyişinden doğrudan kazanç sağlayan sermaye çevreleri. Bu iktisadi elitlerin kompozisyonu kısa vadeli çıkarlara kenetlenmişlerdir ve neo-liberal düzen dışında bir düzende bugünkü gibi kar elde edemeyeceklerini bilmektedirler. Bugün ABD'de iktidarda olan bu odakların siyaseti, tüm dünyanın siyasetini yönlendirmektedir. Hegemonyanın yıkılması sonrası, emperyalizmin saldırgan politikaları ile ayakta kalmaya çalışan bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır.

8. Sonuç

Gerek küreselleşme gerekse imparatorluk tanımlamalarının' bugünün dünyasının iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerini açıklamakta yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra kapitalist dinamiklerin tarihsel dönemleri arasındaki farkları gözetmeden yapılan bir emperyalizm tanımlaması da yetersiz kalmaktadır. Emperyalizmin yapısal ilişkileri ve bölüşüm ilişkileri ayrımını yapmadan kullanılmasının kaba genellemelere yol açtığı anlaşılmıştır. Hegemonya kavramı bu anlamda emperyalizmin bölüşüm ilişkilerinin farklılaşmasını üzerinde şekillenmiş ve kapitalist sistem içerisinde kurulabilecek bir meşruiyet ortamını ifade etmektedir. Tüm bu kavramlar arasındaki ilişki ve çelişkileri sergileyerek dünü bugünü ve geleceği açıklamak mümkün olmaktadır.

Bugün uluslararası sermaye, bir yandan neo-liberal küreselleşme politikalarının uygulanmasından önemli ölçüde çıkar sağlamakta, ancak bir yandan da, sınırları çizilemeyen bir dünya savaşından ve politik istikrarın yok olmasından, uzun vadeli çıkarları açısından hiçbir şey kazanamayacağını bilmektedir. Muhtemelen bu durum bazılarını, ABD

---

⁵⁵ SIPRI Yearbook 2005, Kurzauffassung auf Deutsch, Stockholm International Peace Research Institute, <http://www.sipri.org>, s.10.

⁵⁶ a.g.k., s.1.

⁵⁷ Schmidt, s.562.

hükümeti'ni vahşi politikalarından caydırmaya ve uluslararası bir konsensüs için çaba sarf etmeye itmiştir.⁵⁸ Dünyada neo-liberal çözüm dışında başka çözümlere yönelme doğrultusunda tartışmalar yaşanmaktadır. DTÖ içerisinde yürütülen tartışmaları neo-liberalizmi ıslah çabaları ve gündeme gelen tıkanmalara dair önemli ipuçları olarak değerlendirmek mümkündür. Çalışma standartlarının geliştirilmesine dair yürütülen çalışmalar bu çerçevede değerlendirilebilir. 9-13 Aralık 2001'de Daho'da yapılan DTÖ bakanlar konferansında çalışma standartlarının DTÖ'nün gündeminde aldığı yere ve ILO ile birlikte çalışmaya daha kuvvetli vurgu yapılmıştır.

Bugün, ekonomik olarak küreselleşmiş ve politik-askeri olarak bir merkezden kontrol edilen dünyada ve bu dünyadaki sosyal gruplar, devletler ve dinler arasında ekonomik ve politik bir işlerliğin sağlanması ve bir gelişme perspektifinin sunulması olanaksız hale gelmiştir. Sorun bu unsurların üzerinde egemenlik kurulması değil, bu unsurların ekonomik ve sosyal olarak dengelenmesidir.⁵⁹ Bu durumda, etkin olan devletlerin, ekonomik ve politik tavizler vermeleri, yardımlar yapmaları, aynı zamanda dayanışmacı uluslararası ekonomik ve sosyal düzenlemeleri hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bu düzenlemeler, yönetilen ve zayıf devletlerin, toplum kesimlerinin ve dinlerin çıkarlarını dikkate almalıdır. Ve bu uygulamalar, nitelikleri açısından değerlendirdiğimizde, mevcut kapitalizmin çıkarlarına karşı bir biçimde devreye sokulmayı bile gerektirmeyen uygulamalardır.⁶⁰

Dünyanın önündeki görev; ekonomik, sosyal ve politik anlamda dünya düzeninin yeniden oluşturulması, yeni ve gerçekten demokratik süreçlerle, uluslararası kurumların ve onların demokratik ve hukuki işleyiş ilkelerinin uluslararası düzeyde formüle edilmesi bunların devletlerin üstünde uygulamaya sokulmasıdır. 1950 sonrası oluşturulan hegemonyanın daha kapsamlı ve tutarlı gelişmiş bir versiyonu, dünya için bir New Deal Üçüncü Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasını engelleyebilir.”⁶¹

Merkez ülkelerden çevreye kaynak aktarımı soruna ilişkin Wallerstein şu görüşleri dile getirmektedir: “Kuzeyli devlet adamları, şimdiden, Kuzey'in tüm dünyanın yükünü üstlenemeyeceğini savunmaktadırlar. Peki, neden olmasın? Kuzey'in zenginliği çok büyük ölçüde Güney'den artı değer aktarımının sonucu gerçekleşmiştir. Yüzlerce yıldır sistemi krize sürükleyen tam da bu olgudur. Bu hayırsever bir derde deva bulma sorunu değil, akılcı bir yeniden inşa sorunudur.”⁶² Tam da Keynesyen iktisadın önerdiği gibi, üretim ve tüketim arasındaki dengelerin kurulması için buna ihtiyaç vardır.

Dünyanın iktisadi ve sosyal yapısının bundan sonra alacağı şeklin, “**emperyalizmin reddin reddinin reddi**” yani yeniden bir hegemonyanın kurulması biçiminde gelişeceği söylenebilir. İkinci bir “altın çağ”a uluslararası düzenleme, uluslararası Keynesçilik ile geçilmesi, kendi içinde gerçekçi argümanlar içermektedir. 1950

---

⁵⁸ Hirsch, s.520.

⁵⁹ Hirsch, s.520.

⁶⁰ a.g.m., s.519.

⁶¹ Hardt, Negri, s.258.

⁶² Wallerstein, s.252.

---

sonrası gelişen süreçte, ABD'nin dünya iktisadını ve siyasetini belirleyici konumu çok açık biçimde ortaya çıkmıştır. Ancak her tarihsel dönem aynı özellikleri göstermez. Bu anlamda, hegemonik merkez “dünya devleti” formunda ortaya çıkmak zorunda değildir. Kompleks bir devletler birliği şekli de olabilir.

Wallerstein önümüzdeki sürece ilişkin şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “Malların, hizmetlerin ve iktidarın daha eşit bir dağılımı, üzerinde yeni tarihsel sistemlerimizi kuracağımız temel olmalıdır. Tarihin mutlak bizim yanımızda olacağını sanmamalıyız, aksi takdirde bu inanç aleyhimize çalışacaktır. Fakat hepimiz bu sürecin önemli ve bütünleyici bir parçasıyız.⁶³ Dünya sisteminden asıl yararı sağlayanların, sistemi az çok olduğu gibi sürdürmeyi istedikleri ve statükoyu sürdürebilmek için kayda değer bir siyasi enerji harcadıklarını varsayabiliriz. Bilgisizlik, korku ve ilgisizlik. Kolektif kendini eğitime bilgisizliği yenecek, kolektif kendini örgütlenme korku ve ilgisizliği yenecektir.⁶⁴ “Bugün yaşananlar mevcut dünya sitemimizdeki normal döngüsel sapmaları çözmenin geleneksel mekanizmalarının artık iyi işlemediği, dünya sisteminin uzun vadeli eğilimlerinin sistemi “denge”den uzak kıldığı derin bir krizin kolektif bilinçteki yansımından ibarettir. Dolayısıyla bir “çatallanmanın” eşiğindeyiz.”⁶⁵

Bu çatallanmanın ideolojik plandaki somut ifadesi birlik ve ayrılık bilinci şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dünya, sınıf, ulus, din, ırk, mezhep, cinsiyet, kültür üzerinden ortaya çıkan ayrımların kaldırılması yönündeki eğilim ile bu ayrımların kışkırtılması yönündeki eğilimin savaşına sahne olmaktadır.

Emperyalizmin bağımlılık ilişkileri şeklinde açıkladığımız yapısal özelliklerinin kısa vadede ortadan kalkmasının koşulları henüz gerçekleşmiş olmasa da emperyalizmin bölüşüm ilişkilerine denk düşen artık aktarımı süreçlerinin, neo-liberal politikaların terk edilmesi ile değişebileceği söylenebilir. Kapitalizmin uzun vadeli sermaye birikim süreçleri açısından da iktisadi bir gereklilik olan düzenleyici politikalar, dünyada yeniden bir hegemonyanın oluşmasına yol açabilir. Bu sürecin politik özneleri ise, bir kısım iktisadi elitlerden geniş halk kitlelerine, ulusal sınırlardan, uluslararası platformlara kadar uzanan karmaşık bir muhalefet cephesi olarak tanımlanabilir.

---

⁶³ a.g.k., s.72.

⁶⁴ a.g.k.,s.206.

⁶⁵ a.g.k., s.68.

KAYNAKÇA

ALTVATER, "Elmar Die Ordnung rationaler Weltbeherrschung oder: Ein Wettbewerb von Zauberlehrlingen", **Prokla** 95, Jg. 1994, s.186-226.

BORATAV, Korkut "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", **Küreselleşme**, Der: Tonak, Ahmet, İstanbul, İmge Yayınevi, 2000, s. 15-25.

DIETER, Heribert, "Die Demontage der multilateralen Wirtschaftsordnung durch die Dritte Welle des Regionalismus", **Prokla** 133, Jg 2003, s.599-624.

GÖRG, Christoph, WISSEN, Markus "Natonal dominierte globale Herrschaft Zum Verhaeltnis von Uni- und Multilateralismus in der neuen Weltordnung" **Prokla** 133, Jg 2003, s.625-644.

HARDT, Michael, NEGRI, Antonio **İmparatorluk**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

HIRSCH, Joacim "Globalisierung und Terror", **Prokla** 125, Jg. 2001, s. 511-521.

KLAUS Draeger "Baustelle Neomarxismus", **Prokla** 123, Jg. 2001, s.177-202.

KÖSLER, Reinhart " Imperialismus und Globalisierung", **Prokla**, 133, Jg. 2003, s. 521-544.

LIPIETZ, Alain "Die Beziehungen zwischen Kapital und Arbeit am Vorabend des 21. Jahrhunderts", **Leviathan**, Heft 1, 1991, s.78-101.

NARR, W. Dieter "Introvertierte Imperialismen und ein angstgeplagter Hegemon", **Prokla** 133, Jg. 2003, s.575-598.

PRIEGNITZ, Klaus Sozialstandards müssen international durchgesetz werden, IG Metal Vorstand, "Weltweit gegen Sozialdamping", 2001 s.5-6.

SCHERER, A.G ve diğerleri “Globalisierung und Sozialstandards”, In. **Globalisierung und Sozialstandards**, DNW-EBEN e.V.,München, 2002, s.11-22.

SCHMIDT, Ingo “Transatlantische Beziehungen: Das Ende einer wunderbaren Freundschaft”, **Prokla**, Nr: 133, 2003, s.545-564.

SIPRI Yearbook 2005, Kurzauffassung auf Deutsch, Stockholm International Peace Research Institute, <http://www.sipri.org>

WALLERSTEIN, Immanuel **Liberalizmden Sonra**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

WEISS, Linda, HOBSON, John **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, Ankara, Dost Kitapevi, 1999.

ZAGALOV, N.A. ve diğerleri **Ekonomi Politiiđin Temelleri**, May Yayınları, İstanbul, 1979.